

## **Uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe w gospodarce pasterskiej Huculszczyzny i Podhala**

**Aurelia Radzik-Rant, Maja Wojnarska**

*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Katedra Szczegółowej Hodowli Zwierząt,  
ul. Ciszewskiego 8, 02-786 Warszawa*

Zarówno Polska, jak i Ukraina posiadają tereny, które poprzez specyficzne położenie geograficzne, klimat, a także odmienny historyczny rozwój gospodarczy i społeczny mają niepowtarzalny charakter. Obszarami, które w pełni usprawiedliwiają odrębność gospodarki rolno-hodowlanej, są góry.

Ludność góralską cechuje ogromne przywiązanie do tradycji. Widoczne jest to w kulturowych aspektach gospodarki pasterskiej, jak również w strukturze społecznej, obrzędowości, stroju i budownictwie.

Huculszczyzna w okresie międzywojennym należała do Rzeczypospolitej. Kiedyś często odwiedzana przez turystów, twórców i badaczy, po decyzjach jałtańskich została po drugiej stronie granicy. Zaistniałe wówczas warunki geopolityczne i ekonomiczne mogły przyczynić się do powstania różnic między Huculszczyzną a Podhalem, regionami, które upodabnia do siebie położenie przyrodniczo-geograficzne (obszar Wschodnich i Centralno-Zachodnich Karpat), jak i w znacznej mierze kultura. Porównanie aspektów kulturowych i przyrodniczych w gospodarce pasterskiej Huculszczyzny i Podhala nie było przedmiotem odrębnych analiz. Istniejące opracowania dotyczą zazwyczaj wybranych zagadnień jednego z regionów. Celem niniejszej pracy jest dokonanie analizy porównawczej regionów Huculszczyzny i Podhala odnośnie uwarunkowań gospodarki pasterskiej, wywodzącej się ze wspólnego pnia związanego z wędrownkami pasterzy wołoskich.

Korzystając z dostępnych źródeł literatury oraz przekazów ustnych mieszkańców Hu-

culszczyzny i Podhala oraz pracowników Zakładu Antropologii Historycznej Uniwersytetu Warszawskiego dokonano analizy obydwu regionów w zakresie: uwarunkowań przyrodniczo-geograficznych, kultury ludów badanych regionów, gospodarki pasterskiej z uwzględnieniem zwierząt w gospodarce pasterskiej, kalendarza prac pasterskich, funkcji społecznych, przetwórstwa mleka oraz sezonowego budownictwa pasterskiego.

### **Uwarunkowania przyrodniczo-geograficzne**

Zasadniczą różnicą w budowie rzeźby terenu Karpat Wschodnich i Karpat leżących po stronie polskiej jest falista powierzchnia i łagodne formy szczytów tych pierwszych. Pod względem orograficznym teren ten przedstawia grzbiety rzadko wzniesione ponad strefę regli. Słaby stopień zalesienia pozwolił na niezwykle silny rozwój łąk i pastwisk stokowych, czyli huculskich połonin (Gašiorowski, 1926). Tatry polskie należące do środkowej i zachodniej części Karpat charakteryzują się wyższymi, bardziej skalistymi wierzchołkami. Dzięki temu posiadają one cechy wysokogórskiego krajobrazu alpejskiego (Warszyńska, 1995). Tatry, chociaż mniej zalesione, dysponują również wysokogórkimi pastwiskami, zwanymi halami.

Fauna i flora obydwu regionów jest na ogół zbliżona. W Karpatach Wschodnich wyraźnie wykształcona jest górna granica lasu, ponad którą rośnie kosodrzewina. W strefie tej spotyka się dekoracyjny krzew różanecznika, który nie występuje ani w polskich, ani w słowackich

górach. Ponadto, ze względu na nieco niższe ukształtowanie terenu brak w Karpatach Wschodnich strefy turni, charakterystycznych dla Tatr polskich. Do roślin wyłącznie tatrzańskich należy szarotka alpejska (*Leontopodium alpinum*). Warszzyńska (1995) do gatunków endemicznych zalicza także ostróżkę tatrzańską (*Delphinium oxysepalum*) i skalnicę tatrzańską (*Saxifraga wahlenbergii*). Na ukraińskich połoninach i tatrzańskich halach można znaleźć roślinność trawiastą. Trawy, takie jak bliźniczka psia trawka (*Nardus stricta*) czy mietlica górską (*Agrostis montana*) nie należą do najcenniejszych pod względem wartości pokarmowej. W mniejszości występują cenne kupkówki (*Dactylis glomerata*) i kostrzewy (*Fescuta*) oraz rośliny motylkowe (Rostafiński, 1938).

### Kultura ludów górskich analizowanych regionów

Początki osadnictwa na omawianych terenach sięgają przełomu XIII i XIV w. Zarówno na Huculszczyźnie, jak i na Podhalu miały miejsce wędrówki pasterzy wołoskich, z którymi związane jest pochodzenie górali karpackich. Problem rodowodu Hucułów, jako grupy etnicznej, nie jest do dzisiaj rozwiązany. Bez wątplenia stanowią wyjątkowo różnorodny zlepek pod względem antropologiczno-kulturowym. Według Kolberga (1882), Huculi są pozostałością dawnych pasterzy zasymilowanych z ludnością ruską. Szuchiewicz (1902) broni słowiańskiego pochodzenia Hucułów. Dobrowolski (1938) uważa, że Huculi to ród przejściowy między góralami ruskimi a wołoskimi. Ponadto autor ten stwierdza, że wpływ narodowości polskiej, ruskiej, węgierskiej i rumuńskiej powoduje, że nie da się jednoznacznie określić fizycznego typu Hucuła. Występuje u nich w przeważającej mierze morfotyp ciemny. Pochodzenie górali na Podhalu związane jest z osadnictwem wołoskim oraz polską i niemiecką akcją kolonizacyjną w średniowieczu (Hołub-Pacewiczowa, 1931). Można tu wyróżnić dwa morfotypy – ciemno i jasno pigmentowany. Obecnie przeważa drugi, jasno pigmentowany morfotyp górala (Stanaszek, informacja ustna).

Pod względem charakteru obie grupy etniczne wykazują duże podobieństwo, o czym niewątpliwie zadecydowały trudne warunki w gó-

rach. Zarówno Hucułów, jak i górali podhalańskich, cechują żywiołowość, wytrwałość, odwaga, jak również niezwykła gościnność, otwartość i miłość do gór (Dobrowolski, 1938). Ważnym znamieniem odrębności i niezależności tych ludów jest strój. Jest on zdecydowanie bogatszy u Hucułów niż u górali na Podhalu. Na uwagę zasługują huculskie **postały**, odpowiedniki kierpców, z zadartymi do góry noskami, wzorzyste **kieptary** (serdaki) i wyszywane cekinami kapelusze oraz nieznane nigdzie indziej **manty** i **gugle** (Kario i Krzemień, 1991). U Podhalańców wyróżniają się barwne gorsety damskie, wyszywane na „portkach” **parzenice**, bacowskie pasy, spinki, jak również specyficzne tylko dla tego regionu kapelusze zdobione muszlami (Hermanowicz-Nowak, 2000). Jednakowym powodem i przeznaczeniem cieszy się w omawianych regionach podhalańska **ciupaga** i huculska **bartka** – nieodłączny atrybut każdego górala.

Drewno łączy obydwie regiony jako materiał używany w budownictwie ludowym. Na Podhalu wykorzystywano dodatkowo kamień. Najstarszym typem budownictwa na Huculszczyźnie była jedno-, czasem dwuizbowa chata, zajmowana zarówno przez gospodarzy, jak i ich dobytek. Kolejną formą był wolno stojący, wieloizbowy budynek, otoczony dobudówkami wykorzystywanymi na pomieszczenia dla zwierząt. Z czasem symbolem Huculszczyzny stała się **granda** – kompleks domów i budynków gospodarczych otoczony masywnym płotem. Charakterystyczny element krajobrazu stanowią do dziś zygzakowate płoty, tzw. **worynia**. Na wyróżnienie zasługuje także skłonność górali huculskich do ozdabiania wszelkich przedmiotów (Kario i Krzemień, 1991; Gąsiorowski, 1926).

W budownictwie podhalańskim, podobnie jak na Huculszczyźnie, pierwotną formą był dom jednoizbowy. Później budowano domy dwuizbowe, posiadające tzw. „czarną” i „białą” izbę oraz centralnie położoną sień. Stronie, z uwagi na duże opady śniegu dachy pokrywano gontem lub deskami. Zasadnicze zmiany w tradycyjnym budownictwie podhalańskim nastąpiły w końcu XIX wieku i związane były z popularnością Zakopanego i Tatr. W tamtym okresie powstawały prawdziwe „perły” architektury drewnianej. Obecnie wprowadza się ponownie elementy rodzimego zdobnictwa i starej cieszynki (Beniowska i Jagiełła, 2000).



fot. P. Wójcik



fot. B. Borys

## Gospodarka pasterska na Huculszczyźnie i Podhalu

Początki pasterstwa w obydwu analizowanych regionach sięgają XIV wieku. Od tego bowiem czasu rozpoczęły się wędrówki pasterzy wołoskich w Tatry i Karpaty Wschodnie. Miały one wpływ na kształtowanie się obyczajów, wierzeń, jak również na wytworzenie ras owiec.

### Zwierzęta w gospodarce pasterskiej

Głównym gatunkiem zwierząt wypasanych na huculskich połoninach i tatrzańskich halach są owce. W obydwu regionach pochodziły one od wspólnego „pnia” owiec wprowadzonych przez wędrujących pasterzy. Dawniej w pogłowie owiec pasących się na połoninach przeważały osobniki o umaszczeniu czarnym, stanowiące nawet do 90% pogłowa. Obecnie są to w większości owce białe umaszczone. Krzyżowano je z trykami rasy **cygaj**, co dało owcę górsko-karpacką. Dalsze uszlachetnianie cygajem doprowadziło do powstania owcy cygajsko-górsko-karpackiej. W zależności od udziału krwi cygajki wytworzyły się 2 typy owiec: o bardzo grubej wełnie mieszanej i o wełnie cieńszej. Zwyczajowo stosowane nazwy utrzymywanych owiec to: **dohorunna**, **habesta**, **sahajka**, **karakulka** i **czerwonka** (Kosiek, 2001).

Prymitywna owca tatrzańska, zwana później **caklem**, spokrewniona była bezpośrednio z owcą stepów wołoskich. Charakteryzowała się prymitywną wełną, składającą się tylko z dwóch frakcji włosów: puchu i grubych włosów rdzeniowych. Po sprowadzeniu z Węgier cackła siedmiogrodzkiego rozpoczął się proces uszlachetniania owcy tatrzańskiej. Poza cacklem siedmiogrodzkim do uszlachetniania użyto tryków fryzyjskich i pomorskich fagasów. To doprowadziło do powstania **polskiej owcy górskiej** o zwiększonej masie ciała, lepszych cechach jakościowych i dobrej odporności (Czaja, 1952). Owce utrzymywane na Huculszczyźnie i Podhalu należą do typu wszechstronnie użytkowego, dostarczającego wełny, mleka, mięsa i skór.

W obydwu regionach drugim w kolejności gatunkiem wypasanych na połoninach i halach jest bydło, w Polsce rasy czerwonej, na Huculszczyźnie miejscowych odmian (Gudowski, 2001; Herniczek-Morozowa, 1976). W Karpatach Wschodnich bardzo długo utrzymywał

się wypas wołów. Nadal, choć na małą skalę, utrzymuje się wypas koni rodzimej rasy huculskiej. W Tatrach nigdy nie miał miejsca wypas świń, który był dość popularny na Huculszczyźnie (Gudowski, 2001). Kozy zajmowały podobne stanowisko w hierarchii zwierząt wypasanych, zarówno przez górali huculskich, jak i podhalańskich. Wypas kóz był związany z wypasem owiec. Kozy, podobnie jak owce, doskonale przystosowały się do warunków panujących w górach, jednak wypasano ich znacznie mniej (Gudowski, 2001; Herniczek-Morozowa, 1976).

### Kalendarz prac pasterskich

Sezon pasterski rozpoczyna się na wiosnę, na przełomie maja i czerwca, w miarę ustępowania okrywy śnieżnej z hal i połonin. Przed wiosennym **redykiem** na Podhalu, jak i przed **połonińskim chidem** na Huculszczyźnie odbywa się wiosenna strzyża. Na Huculszczyźnie symboliczną datą rozpoczęcia sezonu pasterskiego jest święto Mikołaja Letniego. W tym okresie właściciele owiec znaczyli swoje sztuki (Gudowski, 2001). Podobnie na Podhalu, przed wyjściem na redyk owce były znakowane, co znacznie ułatwiało rozpoznanie ich po powrocie z hal (Kopczyńska-Jaworska, 1961). Uroczyste rozpoczęcie sezonu wiązało się z mieszaniem stad. Zwierzęta pochodzące od różnych gospodarzy łączono w **kierdel** na Podhalu i **turmę** na Huculszczyźnie, liczące od 300 do 500 sztuk. Podczas mieszania często dokonywano różnych magicznych zabiegów, mających na celu ochronę zwierząt przed niebezpieczeństwem. Obrzędy te, powiązane z wierzeniami religijnymi, polegały np. na trzykrotnym przeganianiu owiec dookoła wbitej w ziemię jedliczki i noża dla uczczenia trzeciego dnia Zmartwychwstania (Majewski, informacja ustna). Wyjściu na redyk czy hid zawsze towarzyszyły i towarzyszą do dziś muzyka, uroczyste stroje i śpiew.

Próbne dojenie owiec w celu sprawdzenia ich mleczności, a następnie możliwości rozliczenia się z uzyskanego sera z właścicielem na Huculszczyźnie miało miejsce zaraz po przybyciu na połoniny, na Podhalu zaś po trzech dniach. O ile zwyczaj ten na Ukrainie jest praktykowany do dzisiaj, na Podhalu nie dokonuje się już próbnego udoju (Gudowski, 2001; Drozdowski, 1961; Majewski, informacja ustna). Ważnym obyczajem związanym z rozpoczęciem

sezonu pasterskiego w obydwu regionach było też rozpalanie ognia, który powinien płonąć przez cały czas pobytu w górach. Na Huculszczyźnie dokonywano tego przed wejściem owiec na połoniny, na Podhalu baca rozniecał ogień po przybyciu na halę.

Codzienna praca zespołu pasterskiego w obydwu regionach nie należy do łatwych. Wymaga ona siły, zdrowia, odporności na chłody i deszcze. Podczas wypasu stosuje się trzykrotne dojenie owiec, co oznacza bardzo wczesne rozpoczęcie dnia. Do obowiązków pasterzy należy także sam wypas, budowa zagród oraz przerób mleka (Męciński, 1938; Gudowski, 2001; Majewski, informacja ustna).

Wypas kończy się przeważnie w drugiej połowie września. Na Huculszczyźnie symbolicznym dniem zamknięcia sezonu, czyli **rozluźnieniem stad** jest pasterskie święto **Druhej Bohorodyci** (Matki Boskiej Siewnej) przypadające na 21 września. Na Podhalu tradycyjnym dniem zakończenia sezonu był 29 września – **dzień św. Michała**. Dzisiaj termin ten ustalany jest indywidualnie przez baców i właścicieli stad (Gudowski, 2001; Drozdowski, 1961; Majewski, informacja ustna). Po zejściu owiec z hal i połonin przeprowadzana jest stanówka, czyli krycie owiec.

#### ***Funkcje społeczne w gospodarce pasterskiej***

Hierarchia stanowisk – funkcji w gospodarce pasterskiej jest kilkupoziomowa. Na Huculszczyźnie najwyższą funkcję pełnił przedsiębiorca – **deputat**. Następny w hierarchii był przełożony pasterzy – **watach**, a dopiero po nim **pasterze**. Dawniej, kiedy wypasano jagnięta razem z matkami, istniała funkcja **jelczora**, do którego obowiązków należało wypasanie owiec jałowych, jagniąt i baranów (Harasymczuk i Tabor, 1937). Deputatem był dzierżawca połoniny lub mógł nim zostać nawet sam właściciel. Do jego zadań należała kontrola rozliczeń finansowych między watachem a gospodarzami powierzającymi swe owce na wypas. W dzisiejszych czasach funkcję deputata i watacha pełni ta sama osoba, podobnie jak u tatrzańskiegobacy (Gudowski, 2001). Zadaniem watacha jest organizacja życia na połoninie w zakresie wypasu, ochrony zwierząt oraz wyrobu sera. Najczęściej funkcja ta była dziedziczna i przechodziła z pokolenia na pokolenie, były też wsie, gdzie watacha wybierano (Gudowski, 2001).

Watach wybiera sobie pasterzy pomocników, będących odpowiednikami naszych podhalańskich **juhasów**, którymi kieruje **baca**. Baca według relacji starszych ludzi miał prawo, podobnie jak ojciec, wymierzać karę cielesną. Pilnował również moralności juhasów. Współcześnie tradycyjna hierarchia zespołu pasterskiego coraz bardziej zaciera się. Wspólna praca wytwarza poczucie koleżeństwa bez względu na wiek i pełnioną funkcję (Zawistowicz-Adamska, 1963; Majewski, informacja ustna). Nie zwalnia to jednak z odpowiedzialności, która odnośnie praw materialnych spoczywa na bacy. Odpowiedzialność za stado przypada juhasom, tak jak na Huculszczyźnie pasterzom (Herniczek-Morozowa, 1976). Na Podhalu wybór bacy zawsze był i jest przedmiotem starannych przemyśleń. Jak podaje Drozdowski (1961), przed II wojną światową bacą mógł zostać tylko gazda dający gwarancję swoim majątkiem. Według Opoczyńskiej-Jaworskiej (1969) hierarchię zawodową utwierdzała często hierarchia wieku. Baca Majewski (informacja ustna) uważa, że najważniejsze są kwalifikacje i doświadczenie. Nie bez znaczenia jest zaufanie, jakie zdobywa u gospodarzy. W obydwu regionach zanikła funkcja pomocników juhasów i pasterzy, tzw. **honielników** na Ukrainie i **holajników** na Podhalu, ze względu na ich wiek. Kiedyś funkcje te pełnili chłopcy do 10. roku życia, dzisiaj nikt nie posyła dzieci tak wcześnie do pracy (Majewski, informacja ustna).

#### ***Przetwórstwo mleka w gospodarce pasterskiej***

Do najważniejszych produktów wytwarzanych na halach i połoninach górskich należą różnego rodzaju sery pozyskiwane z mleka owczego. Na połoninach wytwarzano niegdyś cztery główne produkty: **sy** (ser pierwotny), **wurdę** (ser wtórny), **bryndzę** oraz **masło**. Z tego ostatniego na niektórych połoninach już zrezygnowano. Do wyrobu sera pierwotnego używano tzw. **glegu**, uzyskiwanego z żołądków 4-tygodniowych cieląt, jagniąt lub kozłat. Według Harasymczuka i Tabora (1938) mleko przecedza się przez lniane płótno do drewnianej **puty**. Po dodaniu do niego glegu pozostawia się na pół godziny w ciepłym miejscu. Po ścięciu formuje się ser i przenosi do kwadratowej chusty serowarskiej. Po odcisnięciu serwatki ser suszy się z dala od dymu watry. Pozostała w putynie po wyrobie sera pierwotnego serwatka zwana **dza-**

**rem** służy do wyrobu sera wtórnego – wurdy. Wyrabia się ją z dodatkiem mleka krowiego w miedzianych lub żelaznych kotłach. Jest to ser gorszej jakości niż ser pierwotny (Ruszczak, 2001). W Karpatach Wschodnich z dwóch opisanych serów wyrabiano bryndzę. Bryndza z wurdy zawierała mało tłuszczu i miała mniej ostry smak (Męciński, 1938). Dzisiaj na połoninach zaniechano produkcji bryndzy, a także maślanki i masła. Dostrzega się za to powrót do tradycji przy produkcji glegu z żołądków zwierzęcych (Gudowski, 2001). Na Podhalu naturalnie już dawno zaniechano ścinania mleka podpuszczką uzyskiwaną z żołądków zwierzęcych. Podstawowymi produktami wyrabianymi na hali są **żętyca**, **bundz** oraz **oszczypek**, którego nie znają na Huculszczyźnie. Dawniej, podobnie jak na połoninach, wytwarzano także **bryndzę** i **masło**. Żętyca po dziś dzień cieszy się powodze-

niem, zarówno wśród baców, juhasów, jak i turystów. Zbiera się ją podczas podgrzewania serwatki pozostałej po wytrąceniu bundzu (Knothe, 1959; Mamok, 2000). Bundz, słodki ser uzyskuje się po dodaniu do ciepłego mleka podpuszczki. Po odpowiednim wyrobieniu sera zawieszają się go w płachcie w celu odcieknięcia. Świeży bundz ma gładką powierzchnię i wyraźnie słodkawy smak (Mamok, 2000).

Oryginalnym polskim serem od wieków wyrabianym ręcznie i spożywanym w szałasie jest oszczypek. Dawniej oszczyпки wyrabiano w drugiej połowie lata, gdy mleko jest bardziej tłuste i zawiera więcej składników odżywczych. Obecnie wyrabia się je przez cały sezon. Podhalański oszczypek wyróżnia się kształtem, kolorem i aromatem (Knothe, 1959; Hemiczek-Morozowa, 1976). Obecnie produkty z mleka owczego uzyskały status produktów tradycyjnych.



Owczarki staroniemieckie (fot. B. Borys) – Old German Shepherd dogs (photo: B. Borys)

### **Sezonowe budownictwo pasterskie**

Budownictwo pasterskie w wysokich górach jest związane ze specyficzną funkcją wypasu owiec i bezpośredniego przerobu mleka owczego na sery. Na Huculszczyźnie do sezonowych budowli pasterskich należą **stoiszcza**, z głównym elementem, jakim jest **staja** – budynek mieszkalno-gospodarczy, odpowiednik podhalańskiej **bacówki (koliby)** (Gudowski, 2001; Śmiałowski, 1959). Zarówno huculskie staje, jak i podhalańskie bacówki posiadają dwa pomieszczenia, skromnie wyposażone, przeznaczone dla pasterzy i do przechowywania naczyń i produktów przerobu mleka. Na niektórych połoninach

znajdują się **kołyby**, prowizoryczne schrony mieszkalne z urządzeniem grzewczym umożliwiającym przerób mleka (Szuchiewicz, 1902).

Do budownictwa pasterskiego w obydwu regionach należy zaliczyć zagrody z przeznaczeniem utrzymania zwierząt nocą, tzw. **koszary**. Buduje się także zagrody służące do zagania owiec do dojenia (**okił** na Huculszczyźnie, **straga** na Podhalu) oraz do jarnie, które stanowią jedyne miejsce zadane (**strunka** na połoninach, **dojarnik** na halach). Zagrody te mają charakter przenośny (Gudowski, 2001; Herniczek-Morozowa, 1976; Drozdowski, 1961).



(fot. L. K.)

### **Pies w gospodarce pasterskiej**

Nieodłącznym elementem gospodarki pasterskiej obydwu regionów jest pies. Zwierzę to należy do najwcześniej udomowionych. Pies pochodzi bezpośrednio od wilka, po którym odziedziczył między innymi instynkt stadny, terytorialny i łowiecki (Śmietana, 2006). Psy wyhodowane przez pasterzy i na ich potrzeby

można zakwalifikować do dwóch typów: zaganiającego i stróżującego. Pierwsza grupa została stworzona w celu pomocy pasterzom przy manipulowaniu stadem podczas wypasu, przepędzania z pastwiska na pastwisko czy zagania do koszar. Praca tych psów polega przede wszystkim na wykorzystywaniu instynktu łowieckiego. Wykonują one komendy pasterza i, poprzez

gonienie, szczekanie i uszczypywanie zębami utrzymują owce w stadzie. Najbardziej popularnymi psami w tej grupie są border collie i owczarek szkocki, chociaż w Polsce były i są rzadko użytkowane (Śmietana, 2006).

Drugą grupę – pasterskie psy stróżujące do dziś wykorzystuje się w górzystych terenach zarówno Azji, jak i Europy. Służą one do ochrony stada przed atakami drapieżników, a ich obecność w gospodarce pasterskiej sięga czasów pasterzy wołoskich. Są to psy o dużych rozmiarach ciała, odważne i samodzielne. Najczęściej charakteryzują się białym umaszczeniem (choćby owczarek podhalański). Selekcja w tym

kierunku była zamierzona tak, aby psy mogły wtopić się w stado owiec. Wykorzystuje się u nich silnie rozwinięty instynkt obrony terytorium i sfory, którą w tym przypadku jest stado owiec. Ich stałe przebywanie ze stadem zniechęca drapieżniki do ataku, które mimo głodu instynktownie unikają zagrożenia. Do tej grupy psów zaliczamy wspomnianego już owczarka podhalańskiego, słowackiego czuwacza, węgierskiego kuwasza, owczarka kaukaskiego i wiele innych. W omawianych regionach Podhala i Huculszczyzny wykorzystuje się głównie owczarka podhalańskiego (Śmietana, 2006).

### Literatura

- Beniowska E., Jagieła K. (2000). Architektura ludowa. W: D. Tynkowa (red.), Podhale. Tradycja we współczesnej kulturze wsi. Kraków.
- Czaja N. (1952). Polska owca górską. Roczn. Nauk Rol., 63.
- Dobrowolski K. (1938). Elementy rumuńsko-bałkańskie w kulturze ludowej Karpat Polskich. Warszawa.
- Drozdowski A. (1961). Owczarstwo podhalańskie i jego rozwój. W: W. Antoniewicz (red.), Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala. Wrocław.
- Gąsiorowski H. (1926). Uwagi o rozmieszczeniu siedzib huculskich. Wierchy, 4.
- Gudowski J. (2001). Organizacja i ekonomika gospodarki pasterskiej na Huculszczyźnie. W: J. Gudowski (red.), Pasterstwo na Huculszczyźnie. Gospodarka – kultura – obyczaj. Warszawa.
- Hałub-Pacewiczowa Z. (1931). Osadnictwo pasterskie i wędrowniki w Tatrach i na Podtatrzu. Kraków.
- Harasymczuk R., Tabor W. (1937). Etnografia połonin huculskich. Lud, 35. Lwów.
- Hermanowicz-Nowak K. (2000). Strój ludowy. W: D. Tynkowa (red.), Podhale. Tradycja we współczesnej kulturze wsi. Kraków.
- Herniczek-Morozowa W. (1976). Terminologia polskiego pasterstwa górskiego. Kraków.
- Kario W., Krzemień M.P. (1991). Hucule – konie połonin. Kraków.
- Knothe A. (1959). Chów owiec w górach. PWRiL, Warszawa.
- Kolberg O. (1882–1889). Pokucie. Obraz etnograficzny. T. 1-4, Kraków. Edycja współczesna: Dzieła Wszystkie: Pokucie i Ruś Karpacka. PTL, Wrocław-Poznań (1962–1976).
- Kopczyńska-Jaworska B. (1961). Z wędrowek po szafasach rumuńskich. Wierchy.
- Kosiek A. (2001). Analiza wełny owiec występujących na Huculszczyźnie. W: J. Gudowski (red.), Pasterstwo na Huculszczyźnie. Gospodarka – kultura – obyczaj, Warszawa.
- Majewski S. (baca z Torbielowa). Informacja ustna.
- Mamok H. (2000). Sery owcze. Kuchnia, 7.
- Męciński Z. (1938). Studia zootechniczne nad owcą górską na Huculszczyźnie. Kraków.
- Rostafiński J. (1938). Koń, krowa, owca i pies połonin Huculszczyzny. Warszawa.



Szuchiewicz B. (1902–1908). Huculszczyzna, 1–4. Nakł. Muzeum Dzieduszyckich we Lwowie.

Śmiałowski R. (1959). Architektura i budownictwo pasterskie w Tatrach Polskich. Kraków.

Śmietana W. (2006). Pasterski pies stróżujący. Wychowanie i szkolenie owczarka podhalańskiego.

WWF Polska, Warszawa.

Warszyńska J. (1995). Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność. Kraków.

Zawistowicz-Adamska K. (1963). Zawody pozarolnicze w wiejskiej kulturze tradycyjnej. Studia socjologiczne, 3.

## **NATURAL AND CULTURAL ASPECTS IN PASTORAL HUSBANDRY OF THE HUTSULSHCHYNA AND PODHALE REGIONS**

### **Summary**

The natural and cultural aspects in pastoral husbandry of Hutsulshchyna and Podhale regions were compared. In these regions pastoral husbandry originates from Wallachian shepherd migrations during the 14th century. The similarity of geographic and natural conditions in both regions was found. Populations of the analysed regions differ in origin and show diverse morphotype. The differentiation in national costume and similarity in personality developed in harsh mountainous environment has been observed. The main species raised on mountain pastures are sheep, whose milk is manufactured for different products. The differences in nomenclature of shepherd functions and seasonal buildings in both regions were noted.



fot. red.